

UNELE ASPECTE PRIVIND NOȚIUNEA ȘI TRĂSĂTURILE RĂSPUNDERII MATERIALE ÎN DREPTUL MUNCII

SOME ASPECTS OF THE NOTION AND FEATURES OF MATERIAL LIABILITY IN LABOUR LAW

Nicolai ROMANDAȘ

dr. în drept, prof. universitar,
Academia de Administrare Publică

Rezumat: Comunicarea dată este dedicată unei probleme actuale ce vizează materia privind noțiunea și trăsăturile specifice ale răspunderii materiale în dreptul muncii. S-a expus opinia unor autori vis-a-vis de noțiune și s-a menționat că, ea reprezintă o formă distinctă a răspunderii juridice, de drept al muncii, și nicidecum nu poate fi recunoscută ca o varietate a răspunderii civile contractuale. S-au analizat succint trăsăturile răspunderii materiale cum ar fi: vinovăția salariatului; constatarea săvârșirii cu vinovăție a unei fapte ilicite păgubitoare; reglementarea faptei prin normele legale imperative și modificarea ei prin clauze ale contractului individual de muncă. Așadar, răspunderea materială se stabilește în sarcina unei singure persoane (salariat sau angajator), care este vinovată de producerea pagubei prin fapta sa proprie. Succint s-au analizat efectele juridice care se produc - repararea prejudiciului cauzat.

Cuvinte cheie: răspunderea materială, prejudiciu material, drept comparat, răspundere limitată, acte normative, răspundere individuală, răspunderea conjunctă, răspunderea materială solidară.

Abstract: This communication is devoted to a topical issue, regarding the matter of notion and specific features of material liability in the labour Law. The opinion of some authors on the notion is presented, and it is mentioned that it represents a distinct form of legal liability in the field of labour law, and shall not be recognized as a variety of contractual civil liability. The features of material liability are reviewed, such as: the guiltiness of the employee; the finding on knowingly committing a harmful illegal act; the regulation of the act through imperative legal provisions, and its modification through the individual labour contract clauses. Therefore, the material responsibility is established for one person only (employee or employer) that is guilty of causing prejudice by his/her own action. There is a brief analysis of the legal effects produced – remediation of the caused damage.

Key words: material liability, material prejudice, comparative law, limited liability, regulatory acts, individual liability, conjunct liability, solidary material liability.

În conformitate cu prevederile art. 327 alin. (1) din Codul Muncii al R. Moldova {1} (CM RM), partea contractului individual de muncă (angajatorul sau salariatul) care a cauzat, în legătură cu exercitarea obligațiilor de muncă, un prejudiciu material și (sau) moral celeilalte părți repară acest prejudiciu conform prevederilor CM al RM și altor acte normative.

Primul aspect care necesită elucidare constă în determinarea naturii juridice a răspunderii materiale în dreptul muncii. Într-o primă opinie se susține că răspunderea materială este o varietate a răspunderii civile contractuale. Ambele forme de răspundere au caracter patrimonial și o funcție primordial reparatorie, elementele care sunt decisive pentru a le atribui o natură unică și a le deosebi de toate celelalte forme de răspundere. Ori de câte ori dispozițiile referitoare la răspunderea materială se dovedesc a fi neîndestulătoare, ele se întregesc cu normele dreptului civil.

Într-o altă opinie, răspunderea materială este o instituție specifică dreptului muncii, având o natură proprie, nereductibilă la răspunderea civilă; sub aspectul izvorului, obligația de dezdăunare a unității derivă din contractul individual de muncă. Fără îndoială, dreptul civil constituie în unele situații, dreptul comun pentru dreptul muncii, normele privind răspunderea materială putând fi completate cu dispozițiile legislației civile. Cu toate acestea, răspunderea materială întrunește o serie de trăsături care o individualizează ca o instituție aparte, proprie dreptului muncii.

În contextul dat, achiesăm la opinia exprimată în literatura de specialitate {2}, potrivit căreia, sub aspectul de drept comparat, putem distinge două categorii de state:

1) în statele care nu au cunoscut în istoria lor orînduirea socialistă, răspunderea reparatorie dintre părțile contractului individual de muncă este cea din dreptul comun (civil). Așadar, Franța, Germania,

SUA consacră răspunderea reparatorie de drept comun;

2) o parte a statelor care au cunoscut, în cadrul parcursului lor istoric, orânduirea socialistă, păstrează și în prezent răspunderea reparatorie reciprocă dintre părțile contractului individual de muncă ca o formă distinctă a răspunderii juridice în dreptul muncii, deosebită de răspunderea de drept comun. O astfel de răspundere specifică este consacrată în Ungaria, Cehia, Rusia și în Republica Moldova.

În opinia noastră {3}, *răspunderea materială a părților contractului individual de muncă, consfințită în dispozițiile art. 327-347 din CM al RM, reprezintă o formă distinctă (de sine stătătoare) a răspunderii juridice, de drept al muncii, și nicidecum nu poate fi recunoscută ca o varietate a răspunderii civile contractuale*. O altă părere despre natura juridică a răspunderii materiale dintre angajator și salariat o regăsim în pct. 1 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a RM nr. 11 „Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației ce reglementează obligația uneia dintre părțile contractului individual de muncă de a repara prejudiciul cauzat celeilalte părți” din 3 octombrie 2005 (în continuare – Hotărârea Plenului CSJ nr. 11/2005){4}, conform căreia *răspunderea materială pentru prejudiciul cauzat uneia dintre părți în timpul executării contractului individual de muncă, potrivit legislației muncii, are natura juridică a unei varietăți a răspunderii civile contractuale cu particularitățile determinate de specificul raporturilor juridice de muncă*.

În argumentarea punctului nostru de vedere invocăm următoarele considerente:

a) potrivit art. 333 alin. (2) din CM al RM, salariatul răspunde, de regulă, numai pentru prejudiciul efectiv, dar nu și pentru venitul ratat de angajator ca urmare a faptei săvârșite de salariat;

b) pentru prejudiciul cauzat angajatorului, salariatul poartă, de regulă, răspundere materială parțială, fiind ținut să repare prejudiciul cauzat angajatorului doar în limitele salariului mediu lunar (art. 336 din CM al RM);

c) mărimea prejudiciului material cauzat angajatorului se determină conform pierderilor reale, în baza datelor de evidență contabilă, iar în cazul sustragerii, pierderii, distrugerii sau deteriorării bunurilor angajatorului atribuite la mijloacele fixe, mărimea prejudiciului material se calculează pornindu-se de la costul de inventar (prețul de cost) al valorilor materiale, minus uzura, conform normelor stabilite (art. 341 alin. (1)-(2) din CM al RM);

d) răspunderea materială a salariatului vinovat și recuperarea prejudiciului se pot realiza prin emiterea de către angajator a unui ordin cu privire la efectuarea reținerilor limitate din salariu (art. 344 alin. (1) și art. 347 din CM al RM).

Luând în considerare cele menționate supra, concluzionăm că *răspunderea materială în dreptul muncii* reprezintă una dintre formele răspunderii juridice, care impune obligația uneia dintre părțile contractului individual de muncă (angajatorul sau salariatul) de a repara, în condițiile legii, prejudiciul cauzat celeilalte părți în legătură cu exercitarea obligațiilor asumate prin contractul individual de muncă.

Astfel, răspunderea materială este condiționată de existența raportului juridic de muncă și este o răspundere limitată, sub un triplu aspect: spre deosebire de raportul juridic civil, în cadrul căruia subiectul răspunde atât pentru daunele efective (damnum emergens), cât și pentru foloasele nerealizate (lucrum cessans), salariatul răspunde numai pentru daunele efective; de asemenea, el răspunde numai pentru prejudiciile actuale; răspunderea materială este limitată și sub aspectul executării silite, care se efectuează, de regulă, numai asupra unei cote din salariu.

La baza răspunderii materiale stă vinovăția (culpa), care trebuie dovedită de către unitate. Așadar, în cadrul răspunderii materiale a salariatului nu funcționează, de regulă, prezumția de culpă, care îndeplinește însă un rol important la răspunderea civilă contractuală și delictuală. Prin excepție, pentru lipsuri cantitative în gestiune, operează o prezumție simplă de vinovăție în sarcina gestionarului.

Răspunderea materială este o răspundere individuală; ea exclude, în principiu, solidaritatea, spre deosebire de raporturile juridice civile în cadrul cărora aceasta operează în temeiul unor prevederi legale și, adeseori pe baza clauzelor stipulate do părți. În dreptul muncii, atunci când răspunderea pentru un anumit prejudiciu este plurală, ca urmare a participării mai multor persoane la producerea lui, obligațiile de reparare a pagubelor sunt de regulă conjuncte, uneori subsidiare și comune, nu solidare. În acest mod se asigură o protecție a salariatului, evitându-se ca angajatul să fie pus - ca urmare a solidarității - în situația de a fi urmărit pentru o sumă mai mare decât prejudiciul efectiv cauzat din vina sa.

O altă caracteristică a răspunderii materiale constă în reglementarea ei prin norme legale imperative; modificarea întinderii materiale prin clauze ale contractului de muncă, derogatorii de la lege, este inadmisibilă. Dimpotrivă, în Codul civil, o mare parte din prevederile care reglementează contractele au caracter supleativ sau interpretativ de voință, și nimic nu împiedică părțile unui contract civil să

stipuleze anumite clauze privitoare la despăgubiri, inclusiv clauze penale.

Analizând prevederile art. 327-347 din CM al RM, putem conchide că răspunderea materială în dreptul muncii poate fi caracterizată prin următoarele trăsături:

a) este o răspundere specială, condiționată de existența raportului juridic de muncă. Cu toate acestea, încetarea raporturilor de muncă după cauzarea prejudiciului material și (sau) a celui moral nu presupune eliberarea părții contractului individual de muncă de repararea prejudiciului prevăzută de CM al RM și de alte acte normative (art. 327 alin. (3) din CM al RM); În conformitate cu pct. 3 din Hotărîrea Plenului CSJ nr. 11/2005, dacă prejudiciul a fost cauzat după încetarea raporturilor juridice de muncă în modul stabilit de lege, dispozițiile legale privind răspunderea materială, potrivit CM al RM, devin inaplicabile, în aceste cazuri intervenind răspunderea civilă delictuală, iar în cazul în care între părți este încheiat un contract civil, se vor aplica normele privind răspunderea civilă contractuală, cu excepția cazurilor în care instanța de judecată va stabili că prin contractul civil respectiv se reglementau de fapt raporturi de muncă dintre salariat și angajator (art. 2 alin. (3) din CM al RM).

b) la baza răspunderii materiale stă vinovăția celui în cauză. Așadar, răspunderea materială poate fi angajată numai dacă se constată săvârșirea cu vinovăție a unei fapte ilicite păgubitoare; c) este reglementată prin normele legale imperative; modificarea ei prin clauze ale contractului individual de muncă, derogatorii de la lege în defavoarea salariatului, este inadmisibilă {5}.

Potrivit art. 327 alin. (2) din CM al RM, contractul individual și (sau) cel colectiv de muncă pot specifica răspunderea materială a părților. În acest caz, răspunderea materială a angajatorului față de salariat nu poate fi mai mică, iar a salariatului față de angajator – mai mare decât cea prevăzută de CM al RM și de alte acte normative; d) este o răspundere individuală. Ea exclude, în principiu, solidaritatea, spre deosebire de raporturile juridice civile în cadrul cărora aceasta operează în temeiul unor prevederi legale sau pe baza clauzelor stipulate de părți; e) sub aspectul cuantumului prejudiciului ce urmează a fi reparat, răspunderea materială în dreptul muncii are o natură dublă:

1) răspunderea materială a salariatului pentru prejudiciul cauzat angajatorului este guvernată de principiul reparării parțiale (limitate) a prejudiciului cauzat angajatorului. Cu alte cuvinte, în situația în care salariatul prejudiciază pe angajator, el poartă, în temeiul art. 336 din CM al RM, răspundere materială în limitele salariului mediu lunar dacă CM al RM sau alte acte normative nu prevăd altfel;

2) totodată, intervenim cu o remarcă: principiul reparării parțiale (limitate) a prejudiciului cauzat nu este aplicabil în cazul angajatorului, acesta fiind ținut să repare integral prejudiciul material și cel moral cauzat salariatului.

În această ordine de idei, referindu-ne la formele răspunderii materiale, putem menționa că răspunderea materială în dreptul muncii poartă, de regulă, un caracter personal (*intuitu personae*), adică este o răspundere personală sau individuală. Prin urmare, răspunderea materială se stabilește în sarcina unei singure persoane (salariat sau angajator), care este vinovată de producerea pagubei prin fapta sa proprie.

În unele cazuri, legislația muncii instituie și o *răspundere conjunctă*. Această formă a răspunderii materiale survine în situația cauzării prejudiciului angajatorului de către un colectiv (o brigadă) de salariați. Potrivit art. 340 alin. (1) din CM al RM, în cazul în care salariații execută în comun anumite genuri de lucrări legate de păstrarea, prelucrarea, vânzarea (livrarea), transportarea sau folosirea în procesul muncii a valorilor ce le-au fost transmise, fiind imposibilă delimitarea răspunderii materiale a fiecărui salariat și încheierea cu acesta a unui contract cu privire la răspunderea materială individuală deplină, poate fi instituită răspunderea materială colectivă (de brigadă). În contextul dat, invocăm opinia autorului român Alexandru Țiclea în ceea ce privește specificul răspunderii conjuncte: „Răspunderea conjunctă este tot o răspundere personală; ea reprezintă o multitudine de răspunderi individuale ale unor persoane cu vinovății concurente în producerea prejudiciului unic”{6}.

CM al RM nu prevede răspunderea materială solidară. În caz de cauzare a prejudiciilor materiale în timpul exercitării obligațiilor lor de muncă, salariații poartă răspundere materială în cote părți, ținându-se cont de gradul vinovăției lor, de forma și limitele răspunderii materiale. Prin faptul că legislația muncii are o poziție reticentă față de transpunerea și reglementarea obligației solidare de reparare a prejudiciului se asigură o protecție sporită a salariatului, „evitându-se ca el să fie pus – ca urmare a solidarității – în situația de a fi urmărit pentru o sumă mai mare decât prejudiciul efectiv cauzat din vina sa”{7}.

Aplicarea răspunderii materiale solidare este posibilă în cazuri excepționale doar atunci când există sentința judecătorească, prin care s-a constatat că prejudiciul a fost cauzat prin acțiunile premeditate a mai multe persoane, care aveau o intenție comună de a-l pricinui. Astfel, fiecare

dintre ele este obligată să repare complet paguba cu drept de a înainta ulterior o acțiune de regres față de ceilalți participanți.

Bibliografie:

1. Codul Muncii al R. Moldova, Publicat în Monitorul Oficial nr. 159-162 din 29.07.2003;
2. A se vedea pentru dezvoltări: Ion Traian Ștefănescu, *Tratat teoretic și practic de drept al muncii*, Ediția a II-a, revizuită și adăugită, București, Universul Juridic, 2012, p. 770-771.
3. Ed.Boișteanu, N.Romandaș. *Dreptul Muncii, Manual*. Tipografia Centrală, Chișinău, 2016, p. 660-661.
4. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 11 „Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației ce reglementează obligația uneia dintre părțile contractului individual de muncă de a repara prejudiciul cauzat celeilalte părți” din 03.10.2005. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=67 (accesat 20.04.2020).
5. Alexandru Țiclea, Andrei Popescu, Constantin Tufan ș.a., *Dreptul muncii*, București, Rosetti, 2004,, p. 691-692.
6. A se vedea în acest sens: Alexandru Țiclea, *Concedierea. Teorie și jurisprudență*, București, Universul Juridic, 2013, p. 874; Alexandru Țiclea, *Dreptul muncii: curs universitar*, București, Rosetti, 2004, 2004, p. 419.
7. Alexandru Țiclea, *op. cit.*, 2013, p. 860